

كوردو ريكخستنهوهى سوپاي عيراق

15-06-2020

نووسه ره كان

ناوه ندى ليكوئينه وهى رووداو

كورتة : له روژانى رابردوودا حكومهتى عيراق فهريق روكن عهبدولئه مير ره شيد ياره لئاي له شوينى عوسمان غانمى وهك سهروكى ئهركانى سوپا راسپارد. ئه مهش جار يكي ديكه سه رنج بو سه ر پيشيلكردى ريكاره دهستووريبه كانى دياريكردنى فه رمانده كانى سوپا راده كيشيت كه له عيراقدا خهريكه ده بيته باو.

د.ههلمەت غەریب-

راویژکار لە ناوەندی لێکۆڵینەوهی رووداوا |

دەستپێک

لە رۆژانی رابردوودا حکومەتی عێراق فەریق روکن عەبدولئەمیر رەشید یارەلئای لە شوینی عوسمان غانمی وەک سەرۆکی ئەرکانی سوپا راسپارد. ئەمەش جاریکی دیکە سەرئێوەی بۆ سەر پێشێلکردنی رێکارە دەستوورییەکانی دیاریکردنی فەرماندەکانی سوپا رادەکێشێت کە لە عێراقدا خەریکە دەبێتە باو.

لەدوای 2005 و نوسینەوهی دەستوور، لەچەند قۆناغی جیاوازا، فەرماندە سەربازییەکان لەدەرەوهی بنەما دەستوورییەکان دامەزرێنراون و لە جیاتی رێکارە دەستوورییەکان بە وەکالت دانراون و ئەمەش زیاتر بۆ بەدیھێنانی ئامانجی سیاسی بوو کە دەتوانێت مەترسی بۆسەر سیستەم و ئەو بەھایانەی درووستبکات کە عێراقی دوای 2003ی لەسەر بنیات نراوە. سوپا گەرمترین کۆڵەکە دەوڵەتە بۆ مانەوه و ئامراز بەرگریکردنە لەبەها بالاکانی دەوڵەت، ھەربۆیە، زۆربە دەوڵەتانی بێجگە لەوانەی تۆتالیتار و دیکتاتۆرین، ھەوڵدەن سوپا لە ھەموو مەملەتیکی نیوخۆیی بەدووڕ بگرن. ئەم پەرنسیپە وەک تێکست لە بۆلەتەری یاسای دەوڵەتدا کە دەستوورە جێی بۆکارەتەوه بەلام، لەرووی کردارییەوه زۆرجار، سوپا بۆ ئامانجی سیاسی و یەکلەکردنەوهی مەملەتی سیاسی بەکارھاتوو.

یەکەم: ھەلویستی دەستووری عێراقی

بە پێی بەرگی پێنجەم لە مادە (61) دەستووری فیدرالی یەکێک لە تاییبەتمەندییەکانی ئەنجومەنی نوێنەران بریتیە لە رەزامەندی دەپربین لەسەر دامەزراندنی فەرماندەکانی سوپا لەوانە سەرۆکی ئەرکانی سوپا و یاریدەدەرەکانی و فەرماندە فیرقەکان بەسەرەوه و سەرۆکی دامەزرێنەرە ھەوڵگری ئەویش لەسەر پێشنیاری ئەنجومەنی وەزیران. بەلام لەدوای 2006وە تا ئێستا تەواوی فەرماندە سەربازییەکان کە دەستور دیاری کردووە رەزامەندی پەرلەمانیان بۆ وەرئەگێراوە و زۆربە پۆستەکانی وەزارەتی بەرگری عێراق جگە لە وەزیر، بە وەکالت بەرپۆلەبراون و لە جیاتی رێکارە دەستوورییەکان، لەرێی "دانان بە وەکالت" کە بە واتایەک پشکوویخستنی پەرلەمانە دانراون. ھۆکاری ئەم بابەتەش بۆ ئەو تێروانییە تۆتالیتاریە دەگەڕێتەوه کە دەپۆلەتەوه ھەمیشە سوپا وەک ئامرازێکی سیاسی بۆ یەکلەکردنەوهی مەملەتیکیان بەکارھێنرێت. عەرەبی ئەم بیرو تێروانییە نوری مالکی سەرۆکوەزیرانی پێشوتری عێراق بوو. سەرباری ئەوێ کە رەزامەندی پەرلەمان لەرووی دەستوورییەوه بەندە بە رەچاوکردنی مادە (9) دەستور کە جەخت لە ھاوسەنگی و نوێنەرایەتی پێکھاتەکانی کۆمەڵگای عێراقی لەناو سوپا دەکاتەوه کە دەبێتە رێگری لە سەرۆکوەزیران لەوێ کە بە خراپی سوپا بەکار بێنێت، ھەمیشە سەرۆکوەزیرەکانی عێراق خۆیان لە دامەزراندنی فەرماندەکانی سوپا بە شێوہیەکی فەرمی لەرێگە پەرلەمانەوه بەدووڕگرتووە. سەرۆکوەزیرانی ئێستای عێراق چوارسال سەرۆکی دامەزرێنەرە ھەوڵگری بوو بۆ ئەوێ رەزامەندی پەرلەمانی لەسەر بێت ئەمانە ھەمووی سەرپێچێ بە دەستوری عێراق و دەبێت کۆتایی بە دامەزراندنی فەرماندەکانی سوپا بە شێوہی وەکالت بێت و پێوستە ئەندامانی ئەنجومەنی نوێنەران ئەو سەرپێچییە سەرۆکوەزیرەکان بۆ دەستوور راست بکەنەوه، بەتایبەت کە ئێستا دەرئەتێکی لەبار بۆ چاکسازی و رێکخستنەوهی دامەزرێنەرەکانی دەوڵەت ھاتۆتە گۆڕی.

دووەم: کورد و چۆنیەتی رێکخستنەوهی یەکە سەربازییەکان

عێراق پێش ھاتن و دەستبەسەرکرتنی نیوہی خاکی لەلایەن داعشەوه خاوەنی 21 فیرقە سەربازی بوو. تارادەبەکی کەم کورد و پێکھاتەکانی دیکە پێگەبەکیان تێدا ھەبوو. لەنیو ئەو 21 فیرقەبەدا، 2 لەفەرماندە فیرقەکان لە نەتەوہی کورد بوون، جگە لەوہی سەرۆکی ئەرکانی سوپا و دامەزرێنەرە ھەوڵگری و ئەمنی نھێنی وەزارەتی بەرگری کوردبوون بەلام ئێستا، پێگە کورد لە سوپادا تەواو لاوازە. بەجۆرێک ئێستا لەکۆی 21 فەرماندە فیرقە لە سوپادا یەک کوردی تێدا بە فەرماندە فیرقە (20) ھەلەنەینەوا سەرباری ئەوہش لەکۆی (7) فەرماندەیی ئۆپەراسیۆن لە عێراقدا ھێچ بەکێکیان کورد نین لە (80) لیوا لەناو فەرماندە فیرقەکاندا تەنھا پێنجیان کوردن لەناو فەرماندەیی ئۆپەراسیۆنەکاندا تەنھا یەک کورد پۆستی فەرماندە فەوجی ھەبە لە فەرماندەیی ئۆپەراسیۆنەکانی نەینەواو ھەرچیش تاییبەت بێت بە ناو دیوانی وەزارەتی بەرگری ئەو یاریدەدەر سەرۆکی ئەرکان بۆ مەشق و راھینان لەنەتەوہی کوردە و ھەرەوہا بەرپۆلەبەری ھەوڵگری و ئاسایشی سەربازی لەناو وەزارەتی بەرگری بەپەلی لیوا کوردە، تەواوی پۆستەکانی کورد لەسوپادا بریتی بوون لەمانە ھەمووشیان بەووکالت دانراون کە دەکاتە رێژە 2% کەمتر. ئەمە لەکاتیکیدا لەسەرەتای

دروستکردنه‌وهی سوپادا كورد پېنگه‌به‌كى باشى تېدا هه‌بوو زور پۇستى هه‌ستيار وگرنگ به‌دهستى كوردوهه بوو به‌لام (حه‌يدەر عه‌بادى) سه‌رۆكوه‌زيرانى پېشووترى عىراق ئه‌و پۇستانه‌ى به‌فه‌رمانده‌ى عه‌ره‌بى شيعه‌ پرکردوهه و پېنگه‌ته‌ى كوردى لى دوورخسته‌وه.

به‌كېكى ديكه له‌ گه‌رته‌كانى سوپا مه‌سه‌له‌ى ده‌مه‌زراندنى فه‌رمانده‌ى ئۆپه‌راسيونه‌ سه‌ربازيه‌كانه‌ كه‌ بۇ به‌كه‌مجار (نورى مالكى) سه‌رۆكوه‌زيرانى پېشووتر ده‌ستپېنگرد، ئه‌ويش له‌پېناو ده‌ستبه‌سه‌راگرتنى ده‌سه‌لاتى مه‌ده‌نى پارېزگاگان، فه‌رمانده‌ى ئۆپه‌راسيونه‌كانى به‌ شيوه‌ى سه‌ره‌خۆ درووستكرد وه‌ك فه‌رمانده‌ى ئۆپه‌راسيونى (ديجله‌) و له‌ چوارچيوه‌ى هه‌ر پارېزگايه‌كيشدا فه‌رمانده‌ى ئۆپه‌راسيونى دروست كرد، ئه‌مه‌ دۆزينه‌وه‌ى چوارچيوه‌يه‌كى نامۆ ناپاسايى و ناده‌ستوورى بوو بۇ پېنگه‌ته‌ى سوپا وده‌رفه‌تى زياترى بۇ ره‌خساند تا به‌ته‌واوى ده‌ست به‌سه‌ر پارېزگاگاندا بگريت و ده‌سه‌لاتى مه‌ده‌نيش تا راده‌يه‌ك له‌ ئيداره‌ى شاره‌كان وه‌ربگريته‌وه. له‌سه‌رده‌مى (حه‌يدەر عه‌بادى) دا كۆمه‌لى فه‌رمانده‌ى ئۆپه‌راسيونى ديكه‌ش دامه‌زران و ئىستا كار گه‌يشتۆته‌ ئه‌وه‌ى كه‌ شيوه‌ى رېكخستنى به‌كه‌ سه‌ربازيه‌كانى سوپا ته‌واو ناده‌ستووريبه‌. بۇنموونه‌ فه‌رمانده‌ى ئۆپه‌راسيونه‌كانى كه‌ركوك ده‌سه‌لاتى ئه‌منى ته‌واوى پارېزگاگه‌ى لايه‌ و پارېزگار كه‌ سه‌رۆكى ليژنه‌ى ئه‌منيه‌ هېچ ده‌سه‌لاتىكى نيه‌ به‌سه‌ر ئه‌و كارانه‌ى كه‌ سوپا ده‌يكات. فه‌رمانده‌ى ئۆپه‌راسيونه‌كانى سه‌لاحه‌دين ته‌واوى پارېزگا و به‌كه‌ كارگيريه‌كانى له‌ به‌رپوه‌بردنى پلانى ئه‌منى شاره‌كه‌دا بى ده‌سه‌لات كردوهه، بۇيه‌ ده‌بېت ئه‌م باره‌ سه‌ربازيه‌ى كه‌ به‌ئامانجى له‌باربردنى ده‌سه‌لاتى مه‌ده‌نى شاره‌كان درووست بووه‌ كۆتابى پېييت و سوپا له‌سه‌ر ديسپلينىكى سه‌ربازى ستاندار رېك بخريته‌وه و هه‌موو فه‌رمانده‌كانيش به‌ فه‌رمى له‌رېگه‌ى ئه‌نجومه‌نى نوينه‌رانه‌وه‌ دابمه‌زرين وه‌ك چۆن ده‌ستوور دايناوه‌.

ئه‌نجام

ئه‌گه‌ر سوپاى عىراق له‌سه‌ر بنه‌ماى ديسپلينىكى سه‌ربازى ستاندارد رېكخه‌خريته‌وه و له‌ مملانى سياسيه‌ ئيوخوييه‌كان به‌دوور نه‌گيريت وره‌چاوى به‌شدارى پېنگه‌ته‌كان له‌ رېكخستنى سوپادا نه‌كريت و هه‌موو فه‌رمانده‌ بالاكان ملكه‌چى چاوديرى په‌رله‌مان نه‌بن و به‌شيوه‌يكى فه‌رمى دانه‌مه‌زرين و نوينه‌رايه‌تى ته‌واوى پېنگه‌ته‌كانى ولاتى تيدا نه‌بېت وه‌ك ئه‌وه‌ى ماده‌ى (9) ى ده‌ستوور جه‌ختى له‌سه‌ر ده‌كاته‌وه، دوورنيه‌ بېيته‌ وه‌ به‌ ئامرازى سه‌ركوتكردنى سياسى و له‌مملانىكدا به‌كار به‌يئرېت كه‌ ئه‌مه‌ش مألويرانى ديكه‌ به‌دواى خۇيدا ده‌هينيت و عىراق وه‌ك ده‌ولت له‌ ليوارى كه‌وتنىكى حه‌تمى نزيك ده‌كاته‌وه.